

Похоата Габріела, докторка філософії, професорка,
Християнський університет Димитрія Кантемира, Бухарест, Румунія
e-mail: gabriela_pohoață@yahoo.com

ПРИЙНЯТТЯ ЕМІЛЯ ЧОРАНА У СВІТОВІЙ КУЛЬТУРІ ЧЕРЕЗ 30 РОКІВ ПІСЛЯ ЙОГО СМЕРТІ¹

*Цей текст є даниною поваги румунському мислителю і письменнику Емілю Чорану з нагоди 30-ї річниці його смерті. Еміль Чоран, румунський мислитель за походженням, народився й отримав освіту в Румунії, але вирішив продовжити навчання і працювати у Франції. Таким чином, Чоран представляв себе як *homo duplex*, що належить до обох культур, хоча він хотів бути метафізичною особою без громадянства. Можна оцінити, що Еміль Чоран був універсальним духовно, завдяки своєму існуванню в якості «скептика на службі світу, що занепадає, а не філософа», як він називав себе у працях, присвячених таким темам, як випадковість людського буття, первородний гріх, кінець цивілізації, трагічне значення історії, роль життя і смерті, відмова від втіх через релігійну віру.*

У цій статті підкреслюється той факт, що Чоран, хоча він досконало писав французькою мовою, думав і жив на батьківщині румунської мови. Румунська культура була основою його буття. Хоча за життя його вважали найбільшим французьким філософом свого часу, він залишався громадянином Румунії до самої смерті, відповідно до свого права за народженням. Оскільки він не був громадянином Франції, сьогодні всі світові словники у розділі під заголовком «Еміль Чоран» вказують саме про його румунське походження. Його творчість інтегрована у світову культуру як завдяки своїй проблематиці, так і, особливо, завдяки глибині та оригінальності його ідей, вплив яких продовжує лунаати в усьому світі.

Ключові слова: культура, освіта, робота, мова, румунський громадянин, особа без громадянства.

Постановка проблеми. Еміль Чоран, один з найвидатніших філософів і есеїстів ХХ ст., відомий своїм скептичним і негативним поглядом на існування, не був при цьому нігілістичним мислителем, як його сприймали протягом тривалого часу. У цьому сенсі я маю на увазі зізнання мислителя: «Я не нігіліст, хоча заперечення завжди мене спокушало» [1, с. 195], або твердження: «Я страждаю від невиліковних сумнівів» [1, с. 196]. Саме з сумнівів народилося

¹ Цю статтю було опубліковано в журналі: Cogito. 2025. №3 (17). С. 10–23. URL: <https://cogito.ucdc.ro/cogitoxvii3.pdf>. Пер. з англ. О. Данильян.

метафізичне страждання, що домінувало над усім його життям, а його філософія була певним чином вираженням цього страждання. Чоран усвідомлював, що «драма того, хто сумнівається, більша за драму того, хто заперечує, тому що жити без мети набагато болісніше, ніж жити заради неправильної мети... коли ти заперечуєш, ти знаєш, чого хочеш; коли ти сумніваєшся, ти виявляєш, що більше не знаєш цього» [2, с. 99]. Таким чином, у постійному самоаналізі автор зізнається: «...невдача мого життя полягала в тому, що я не пішов до кінця. Я був зачарований містицизмом і містиками, я також досяг певної межі, але не зміг досягти остаточної» [1, с. 270]. Між скептицизмом і містицизмом, «цими двома формами відчаю, що стикаються зі знанням» [3, с. 17], Чоран обрав безнадійне знання скептицизму, не маючи змоги обрати втечу від знання, якою є містицизм, через свою ясну свідомість, а також через свою нездатність вірити в Бога [4]. У цьому сенсі Чоран заявляє: «Я не знаю, як люди можуть вірити в Бога, хоча я думаю про нього щодня» [2, с. 243].

Через тридцять років після його смерті варто задуматися над його життям і філософським внеском у румунську та світову культуру. Еміль Чоран займає місце в рейтингу Дж. Келинеску [5] поряд з Лучіаном Благою, Нае Іонеску, Мірчею Еліаде, Міхаїлом Челаріану, Антоном Холбаном та ін. Критики відносять його до послідовників Нае Іонеску (чийм учнем від був) та підкреслюють вплив на нього К'єркегора, Шиллера та Гегеля [6].

Через тридцять років після смерті його творчість залишається актуальною, пропонуючи глибоке дослідження людського буття та екзистенційних питань, які турбують людей протягом століть. Його спадщина полягає не тільки в його літературному та філософському внеску, але й у його сміливості досліджувати глибини відчаю та звертатися до найтемніших аспектів людського існування, і в мінливому світі його ідеї залишаються потужним нагадуванням про крихкість і складність життя.

Сьогодні, у світі, позначеному стражданнями та війнами, актуальними є слова великого філософа: «Проблема не в тому, щоб бути, а в тому, щоб бути тим, ким ти є», які виражають суть його глибокої філософії, якоюсь мірою натхненної «Ессе Ното» Ф. Ніцше [7], але з відбитком його мислення, просякнутого важливістю автентичності та складністю прийняття власного існування в контексті, у якому ідентичність і сенс життя постійно ставляться під сумнів. У наведеному вище твердженні ми можемо знайти глибоку рефлексію, яка спонукає нас зіткнутися з нашими внутрішніми істинами та знайти в собі мужність жити відповідно до них, навіть стикаючись із сучасними екзистенційними невизначеностями та викликами.

Виклад основного матеріалу. Еміль Чоран між Румунією та Францією. Еміль Чоран народився 8 квітня 1911 р. в місті Рашинарі, Сібіу, в родині пра-

вославних священників. Його батько, Еміліан Чоран, був священником, а мати, Ельвіра, була жінкою з сильною особистістю і скептичним поглядом на життя, що глибоко вплинуло на молодого Еміля. Його дитинство було позначене мальовничими пейзажами Трансильванії, які він цінував як період початкового, первісного щастя, що почало руйнуватися у віці 17 років, коли у нього з'явилися напади безсоння. Насправді першою драмою Еміля Чорана, як зізнається сам автор [1], було те, що він мусив покинути рідне село, де відвідував початкову школу, і переїхати до Сібіу, де навчався у Вищій школі імені Георге Лазара [8, 9]. Чоран навчався на факультеті літератури та філософії Бухарестського університету (1928–1931), закінчивши його написанням дисертації про Анрі Бергсона (1936), а потім був стипендіатом Фонду Гумбольдта в Берліні (1933–1935). У 1937 р. він оселився у Франції, отримавши стипендію на факультеті літератури Паризького університету, залишаючись «вічним студентом», як він сам заявляв. Свої студентські роки він присвятив переважно читанню німецької філософії, яке розпочав ще задовго до того, у 1926 р. і яке з часом стало для нього способом існування у Франції. Також відомо, що під керівництвом Нае Іонеску Чоран почав розвивати і кристалізовувати свої філософські ідеї, перебуваючи під глибоким впливом таких мислителів, як Іммануїл Кант, А. Шопенгауер і Ф. Ніцше.

Еміль Чоран опублікував свою першу книгу «На вершинах відчаю» в 1934 р. Ця робота, написана в ліричному та насиченому стилі, глибоко відображає його внутрішні переживання та екзистенційний песимізм. Вона стала наріжним каменем його літературної та філософської кар'єри, за що він отримав премію Комісії з підтримки молодих письменників та премію Королівського фонду для молодих румунських письменників. У наступні роки Чоран опублікував «Книгу ілюзій» (1935), «Перетворення Румунії» (1936) та «Сльози й святі» (1937). Перед від'їздом до Франції, а точніше, у 1936 р., він повернувся до Румунії і став професором філософії у Вищій школі імені Андрея Шагуна у Брашові, але через рік покинув викладацьку діяльність, заявивши, що філософію слід не вивчати, а судити. У 1940 р. він написав «Сутінки думок», а між 1940 і 1944 рр. – «Пристрасний посібник», свою останню книгу румунською мовою.

У 1945 р. він остаточно переїхав до Франції, де провів решту свого життя і написав більшість своїх творів. Під час перебування у Франції Чоран почав писати французькою мовою, адже вірив, що вона дає йому більшу точність і ясність у вираженні його складних ідей. Першою книгою, на яку звернули увагу французькі критики, була «Про розкладання основ» (1949): «Коротка історія розпаду» (1992), за яку він отримав премію «Rivarol». Вона стала фактично його єдиною нагородою, оскільки автор протягом багатьох років

відмовлявся від будь-якої публічності навколо своєї особи та визнання, яке йому пропонувала французька культура, продовжуючи жити скромно до самої смерті. Він ніколи не звертався для отримання французького громадянства. Серед його важливих праць також варто згадати: «Силогізми гіркоти» (1952), «Спокуса існування» (1956), «Історія й утопія» (1960), «Падіння в час» (1964), «Злий Деміург» (1969), «Про незручність народження» (1973), «Розривання» (1979), «Вправи зі славослів'я» (1986), «Зізнання і прокляття» (1987) – твори, що досліджують такі теми, як абсурдність існування, марність життя і людські страждання, справжні віхи у філософії та світовій літературі.

Еміль Чоран помер 20 червня 1995 р. (за деякими джерелами – 26 червня) у Парижі й був похований на кладовищі Монпарнас. У рік його смерті видавництво «Gallimard» присвятило йому том «Oeuvres» (твори) обсягом понад 1800 сторінок, у якому було зібрано всі його книги, опублікувавши таким чином повну його збірку творів французькою мовою. Його творчість, яку одночасно цінують та з якою не погоджуються, складається з шести згаданих вище книг, опублікованих у рідній країні, і більше десяти, опублікованих у Франції, у престижному паризькому видавництві «Gallimard». Після того як він покинув Румунію, усі його твори було написано й опубліковано французькою мовою. Цікаво, проте, що Еміль Чоран написав «Про Францію» («De la France») у 1941 р. румунською мовою в Парижі, і вона була опублікована видавництвом «Humanitas» у 2011 р. Так само твори, опубліковані у Франції, були опубліковані в Румунії після 1990-х рр. видавництвом «Humanitas». «Précis de décomposition» (вид. «Gallimard», 1949): «Про розкладання основ» (1992, вид. «Humanitas»), «Syllogismes de l'amertume» (1952): «Силогізми гіркоти» (1992), «La tentation d'exister» (1956): «Спокуса існування» (1992), «Histoire et utopie» (1960): «Історія й утопія» (1992), «La chute dans le temps» (1964): «Падіння в час» (1994), «Le mauvais Démon» (1969): «Злий Деміург» (1995), «De l'inconvénient d'être né» (1973): «Про незручність народження» (1995), «Écartèlement» (1979): «Розривання» (1992, 1995), «Exercices d'admiration» (1986): «Вправи зі славослів'я» (1993), «Aveux et anthèmes» (1987): «Зізнання й прокляття» (1994), «Есе» – антологія, опублікована в його рідній країні (1988), «Розмови» (1993), «Листи додому» (1995), «Моя країна» (1996) (твори румунською мовою). У 2009 р. він був посмертно оголошений членом Румунської академії, яка з 2011 р. зберігає рукописи з фонду Чорана, подаровані бізнесменом Джорджем Брейлою. На згадку про великого культурного діяча в 2015 р. в Бухаресті було відкрито бронзовий бюст, створений скульптором Валентином Дуйку. Також образи великого філософа залишились у фільмах, знятих Габрієлем Ліцеану в Парижі в червні 199 р.: «Вправи в захопленні» та «Апокаліпсис за Чораном», які транслювалися румунським телебаченням у 1992 р.

Еміль Чоран мав значний вплив на літературу та філософію, його афористичний стиль, сповнений емоційної інтенсивності та глибокого песимізму, вплинув на багатьох письменників і філософів. Хоча в молодості його думки часто були суперечливими, Чоран зумів утвердитися у якості однієї з найвпливовіших постатей сучасної філософії. Його життя і творчість залишаються підтвердженням складності та парадоксів людського буття, що пропонують унікальний погляд на існування та межі людського знання. У Румунії його вважають одним із найважливіших мислителів, а його твори продовжують вивчати і цінувати за їхню глибину й оригінальність.

Життя і творчість Еміля Чорана глибоко відображають його філософію: «Я, більше ніж будь-хто інший, мав саме те життя, якого прагнув: вільне, без обмежень професії, без прикрих принижень і дрібних турбот. Просто мрія, майже ледаче життя, як у небагатьох у цьому столітті [10], – казав філософ, і ці слова розкривають його глибоке прагнення свободи та інтелектуальної незалежності, підкреслюючи соціальну дистанцію та звички, а також зобов'язання, що обмежують дух і творчість. Мало хто з мислителів наважився у віці тридцяти років, як Чоран у 1941 р. у знаменитому есе «Про Францію», порівняти ритм і еволюцію культури великих країн. Хоча у Франції любили стиль і «задоволення інтелекту», поширюючи при цьому «вдумливу фасадність вишуканості на кожен пристрасний спалах» і розвиваючись «рівномірно від народження до смерті», цього не відбувалося в Німеччині, Англії та Росії. Вони «є країнами геніальних нерівностей. Їхня відсутність внутрішньої форми визначає їх еволюцію через злети і падіння» [11].

Переконаний, що він вник та зрозумів природні схильності народів, Чоран прагнув визначити їх по суті, і порівняння, як правило, були на користь Франції. Для нього Франція «є країною реалізації, з піковим моментом в епоху Просвітництва і з Наполеоном». На противагу, «слов'яни і німці... не мали нормального курсу, тоді як Франції було дано виважену долю... Слов'янський світ, – пише він, – загрозливо піднімається для Європи через надлишок душі. Росія має занадто багато...» [11]. «Дух культури, – підкреслює Чоран, наслідуючи Шпенглера [12], – вичерпаний, він більше не творить, його охоплює нудьга» (*cafard*, французький термін). Таким чином, він завершує свою думку пам'ятним реченням: «...народи починаються в епосах і закінчуються в елегіях». З цієї точки зору есеїст виходить за межі суворих рамок французької реальності й затримується на аналізі стану, який характеризує його як візіонера.

Суб'єктивним і візійним є відступ, присвячений ідеї «громадянина світу», відходу від безпосередньої географії на користь глобального, «універсального міста». Таким чином, він замовчує голос своєї батьківщини в собі. Але

основна ідея всього тексту лежить в основі есе, присвяченого Франції, – психологічна підготовка до інтеграції у французьку культуру. Серед історичних і загальних людських істин, сформульованих афористично, як і в інших творах, тут також є фрази, спеціально адресовані нам, що закликають до самопізнання як тоді, так і сьогодні. Якимось чином Чоран уже відчував себе бажаним гостем Франції, коли писав з висоти історичної перспективи: «нація є творчою, доки життя не є єдиною цінністю, а цінності є її критеріями. Вірити у фікцію свободи і померти за неї; вирушати на пошуки слави; вважати престиж своєї країни необхідним для людства; замінити себе нею через свої переконання – ось це і є цінностями» [11, с. 48–49]. На 91-й сторінці роботи ми знайомимося із загальною картиною історії Франції в баченні Еміля Чорана – культурою, що зростає і занепадає, від найвищих цінностей минулого до стрімкого занепаду, що стався в 1940 р.

Аналізуючи занепад у коротких визначеннях, автор дещо рятує, повертаючись до моментів величі. Більше того, навіть у занепаді «Франція слугуватиме зразком для великих сучасних націй... Тому що Франція передвіщає долю інших країн...». «Країна є великою не стільки завдяки підвищенню рівня гордості своїх громадян, скільки завдяки ентузіазму, який вона вселяє в іноземців»; це вираз докору для нас, якщо згадати психоаналіз Чорана в «Перетворенні Румунії» [13]. Румунський мислитель виявився чудовим знавцем чеснот румунського народу, але у психоморальному портреті, що створений у цій праці, переважає негатив. Однак Чоран ніколи не переставав сподіватися на зміну долі Румунії. Так, він підкреслює: «З любові до Румунії я не можу змиритися з її вічним приреченням на посередню долю, яку вона мала до нині» [13, с. 31].

Літературні критики стверджують, що твір «Перетворення Румунії» не можна читати, не прочитавши спочатку текст «Про Францію», написаний румунською мовою Чораном у 1941 р., як згадувалося вище. Тут молодий автор вихваляв «міру Франції і Францію як міру». Відкидаючи гарячі пристрасті нігілізму, Чоран обрав класичну ясність і рівновагу, віддаючи перевагу мистецтву розмови над расистською дискримінацією, культурі над природою і почуттю міри над надмірністю. На момент публікації «Перетворення Румунії» Чорану було лише 30 років, він був відчайдушним молодим чоловіком, на якого вплинула книга «Занепад Заходу» О. Шпенглера, і водночас обуреним тим, що народився в країні, яка не мала великої історії. Але він надзвичайно захоплювався Францією, пишучи про неї з повагою, бо саме там він вирішив жити і вдосконалювати свою творчість, постійно розриваючись між тугою за Румунією, яку він безмежно любив, з її хорошими і поганими сторонами. «Я з гіркою ненавистю люблю історію Румунії», – писав він у «Перетворенні

Румунії» [13, с. 32]. Це, безперечно, іронія великого румунського мислителя, філософа абсолюту і румунського питання.

Якщо французи мають філософію свідомості, розроблену Декартом або Сартром, а німці пишуться Гегелем і Кантом, то ми, румуни, маємо Еміля Чорана, чия творчість є безперервним дослідженням ясної і невтомної свідомості [14, с. 272–285]. Сам Чоран заявляє: «Людина, яка не пережила драму свідомості, є наївною» [15]. Дійсно, історія життя Еміля Чорана втілює *«драму румунської свідомості»* [16, с. 15–20].

Чому варто читати Еміля Чорана? У часи кризи та відчаю Чоран є джерелом меланхолії, яка спонукає до самопізнання, ясного та реалістичного аналізу власного життя. Кожен із нас знаходить себе в його творах, але ми повинні бути обережними під час тлумачення його текстів, уникаючи будь-якого ризику спотворення сенсу. Чоран ніколи не переставав викривати ілюзії свого часу з ясністю, і XX ст. зникло під його прокляттями, так само як і XIX ст. закінчилося під прокляттями Ніцше. Примітно, що Еміль Чоран мав таку ж виразну особистість, як і Ніцше, хоча між ними не було суттєвої збіжності, за винятком ворожості до християнської метафізики та презирства до буржуазії, яка ототожнює досконалість з матеріальним успіхом. Ніцше вважав себе реформатором, педагогом. Його нападки на юдео-християнську традицію та демократичний егалітаризм були спрямовані на встановлення аристократичних цінностей греко-латинської античності, тоді як Чоран обмежується руйнуванням поняття цінності, не пропонуючи жодної альтернативи. З його точки зору, все є абсолютно безглуздом. У людини немає сенсу, а надання цінності будь-чому є довільним та ірраціональним. Йому все одно, чи діяти, чи залишатися пасивними. Зрештою, все буде втрачено в тій самій порожнечі без змісту.

Чоран перевертає відомий вислів Спінози, згідно з яким «вільна людина не думає ні про що інше, крім смерті» [17]. Це неправда: раціональна та послідовна вільна людина прагне лише рухатися до кінця, вважає Чоран. «Вільна людина культивує байдужість і розуміє, що народження є найсерйознішим і нестерпним злом», – пояснює він [10]. Ніцше стверджує, що філософствує ударами молотка, але коли він закінчує руйнувати, він зберігає *amor fati* стоїцизму: життя треба любити, навіть коли воно приносить нам нещастя. Чоран не бачить причин любити життя і навіть присвячує багато сторінок самогубству, не приховуючи свого захоплення жестом, який він інтерпретує як звільнення: «самогубство – це нірвана насильства» [18], – каже він. Тільки наївні люди вірять, що, пропагуючи песимізм як спосіб життя, Еміль Чоран закликав свою аудиторію до самогубства через свої твори. Те, чого румунський мислитель досягнув майстерним талантом у своїх творах, – досягнення, яке визна-

чає його заслуги, – є одним із найсерйозніших роздумів про земне життя – нещасне, неотесане, суворе, невідсолоджене обіцянками з терміном придатності, що тягнеться до нескінченності. Це реальність, яку деякі люди мають можливість глибоко осмислювати протягом усього свого життя – принаймні епізодично, а інші, щасливіші за своєю природою, лише тоді, коли передчасна поява якогось нещастя змушує їх це робити. Це реальність, від якої всі ми шукаємо захисту у віри або заміників-підробок.

З життям, побудованим у вигляді незбалансованої гри і неминуче пережеваним трагедіями, позначеним невеликими моментами, які ми час від часу називаємо радощами, у якому Бог іноді створює враження, що грає в хованки з людством і з кожною окремою людиною, акт категоричного героїзму – вчить нас Чоран – полягає просто в тому, щоб прожити життя з усіма його неминучими нещастями до самого кінця, навіть припускаючи можливу відсутність кінцевого сенсу, про яку деякі заявляють у постмодерністському сьогоденні, навіть за обставин, коли людська пропріоцепція робить самогубство доступним для нас у будь-який момент. Просте протистояння кожному моменту стає досягненням саме по собі, але – ризикнувши перефразувати філософську думку Чорана із виходом за її межі – це також може бути актом, що виражає тонку надію, що хтось (Хтось?) усе ж визнає і позитивно оцінить рух крізь страждання, плутанину і невизначеність життя.

Хоча безпосередні роздуми про самогубство завжди мають психопатологічний вимір, міркування Чорана про саму можливість самогубства можна застосувати – у зменшеному, метафоричному сенсі – до багатьох аспектів життя, які з часом здатні перетворюватися на тяжкий тягар. Ідеться, зокрема, про взяті на себе зобов'язання або відповідальність, що накопичується з роками: завершення навчальної програми, перебування у шлюбі, сумлінне виконання батьківських обов'язків. Вони теж несуть «самогубства», очевидно, на метафоричному рівні, але саме поява спокуси здатися підтверджує заслугу прийняття цього зобов'язання. «Не варто вчиняти самогубство, бо це в будь-якому разі буде запізно» [18] – це парадоксальний спосіб Еміля Чорана закликати людину жити одночасно переможеною і героїчною, його версія заохочення до прийняття особистого хреста з гідністю – послання з несподіваними і, ймовірно, ненавмисними християнськими відтінками, замасковане у вигляді посилянь на безодню відчаю. Можливо, саме тому його дружба з християнським філософом Петре Цуцею залишилася антологічною, адже, висловлюючи гіркоту від того, що його покинув Бог, Еміль Чоран не тільки не заперечує божественність як таку, але й нагадує нам, що ця екзистенційна печаль не є аномальною, тим більше, що Святе Письмо запевняє нас, що Ісус також страждав від неї перед своєю трагічною і героїчною смертю на хресті.

Аналізувати тексти необхідно з ясністю, оскільки існує ризик впасти в ідолопоклонство та ототожнювання себе з автором, його волею, проблемами та рішеннями [19]. Дуже мало людей готові скуштувати темряву Чорана без ризику зачаруватися, а ті, хто це роблять без внутрішнього опору, у підсумку закохуються в насильство, кров і смерть, які письменник звеличує. Мислення Чорана є очевидно хаотичним, він наслідує приклад Ніцше, вводячи «кров» у свої твори: «Я хотів би написати щось лівою рукою... Ніби все в мені є раною і кровоточить» [20, с. 63]. Чоран спокушає читача, непрямо запрошуючи його на «вершини відчаю», де «дихати можна лише тоді, коли одна нога вже по той бік життя» [20, с. 123]. Тільки так можна жити інтенсивно, повністю, без спокою: маючи доступ до трагічного.

Хоча твори Чорана часто здаються «спокусливою рекламою спалення, руйнування і смерті», автор не перетворює свої почуття на пропаганду. Навпаки, його досвід є суто особистим і залишає кожному читачеві свободу жити своїм власним досвідом. Єдина «провина» Чорана полягає в тому, що його тексти ніколи не є нейтральними, безособовими (Петре Цуця зауважив, що Еміль Чоран робив усе можливе, щоб позбутися одержимості експозиційною філософією, екзистенційно незаангажованою). Автор досліджує власну безодню, занурюється в себе, щоб дослідити свої темні куточки, населені, щоправда, монстрами. Для нього писання є провокацією і способом звільнитися від obsesій. Хоча він зізнається у своєму намірі «відмовитися від життя і людяності», Чоран не обирає самогубство. Насправді в творчості Чорана самогубство не постає як рішення, і це розуміє більшість читачів, оминаючи ризик пристрасного та неусвідомленого сприйняття.

Усі тексти, що стосуються самогубства, слід розглядати з точки зору автора, який обрав природну смерть. Ті, хто прочитає «Листи додому» [21], зможуть помітити, що більшість уривків, присвячених самогубству, є уявними жахами, за допомогою яких Чорану легше боротися з абсурдом. Це спосіб саботувати смерть. Чоран чудово справляється з «грою у смерть», хоча він так само поглинений життям. Уся драма всередині нього походить від цього безперервного коливання між добром і злом, життям і смертю. Мабуть, одним із найважливіших аспектів творчості Чорана є те, що бунт і негативізм перетворюються на апологію життя. Поглинений метафізичними тривогами та внутрішніми суперечностями, Чоран розчаровує всіх, хто вважає його переконаним нігілістом, зізнаючись у кінці, що... він був пристрасним прихильником життя. Крім того, під час читання творів Еміля Чорана можна заплутатися з огляду на постійну суперечку письменника з Богом. Через непорозуміння багато теологів оголосили його «єретиком і небезпечною особою» або навіть атеїстом. Люди плутають ставлення Чорана до Бога із його ставленням

до релігії, які тісно пов'язані з етапами складного, звивистого, навіть травматичного духовного розвитку.

При спрощеному прочитанні Чоран здається богохульником. Тут можна згадати такі суворі назви, як «Злий Деміург» [22], «Зізнання та прокляття» [23] або «Коротка історія занепаду» [24]. При уважному прочитанні (якщо ми ризикнемо це зробити) ми помітимо в творах Еміля Чорана бунт, джерелом якого є глибоке розчарування в деспіритуюалізованій епосі, у якій ми живемо. Майже всі «діалоги» Чорана з Богом є гнівними закликами, сповненими бунту. Однак цей бунт не заважає йому сказати у «Сльозах і святих», що «без Бога все є темрявою, а з Ним світло вже не є корисним» [3, с. 83]. Наближаючись до Бога, автор відчуває загрозу, що змушує його вигукнути: «Боже, без Тебе я – божевільний, а з Тобою – божеволоію!» Часто гнів і прокляття Чорана щодо Бога перетворювалися на вираз любові: «...ця абсурдна сила, яка змушує тебе обійняти Бога, ніби він є істотою, прихованою в агонії, щоб попросити його про остаточний доказ любові...» [3, с. 95].

Щоб не спотворити стосунки Чорана з Богом, необхідно проаналізувати ще дві ідеї, які спонукають до серйозного прочитання текстів Чорана, а саме: «Без Нього немає самопізнання» або «Я не знаю, як думають інші, а я весь час думаю про Бога». Так з'явилася перша стаття, присвячена думкам Еміля Чорана [4]. Щоб уникнути будь-яких спотворень, читач повинен знати, що коли Чоран не мав з ким поговорити серед ночі, він розмовляв із Богом. Так народилася книга Чорана «Про Бога», у якій зібрано багато його роздумів про божественність. Крістіан Бяділіца дуже добре розкрив приховане обличчя Чорана: «У творчості Чорана ви не знайдете нічого такого, що відштовхувало би. Ви знайдете лише спокусливу жорстокість і стримане самокатування. До цього додається багато гумору» [25, с. 86]. Чорана, безперечно, варто читати, тому що всі його книги, без винятку, є запрошенням до пізнання самих себе, до глибокого занурення в глибини нашого єства і до великої сміливості у протистоянні життєвим перипетіям.

Тренування страждання, що його пропонує Чоран, є посібником з того, як його подолати, піднявшись над ним. «Найкраще в мені, – писав Чоран, – є результатом страждання. Я не люблю його, але й не засуджую» [26], або «людина бореться з посередністю не за допомогою культури чи духу, а за допомогою страждання. Страждання перетворює людину, воно може навіть змінити її темперамент» [26]. Але до його творів потрібно підходити з обережністю. Для тих, хто сприймає його занадто серйозно, у трагічному розумінні, зустріч із Чораном може бути надзвичайно болючою. Чорана можна читати і розуміти лише без упереджень і за умов наявності жаги до знань та істини. Дійсно, ідеї румунського мислителя повністю базуються на реаль-

ності людського життя, на аспектах, які з'являються в житті кожної людини в цьому світі: розчарування в неістотних діях, іноді важливих, а іноді менш значущих для повсякденного життя; розчарування в повсякденній рутині, у своїх ближніх, а також у собі самому, залежно від випадку та ситуації. Такі речі можуть траплятися в житті будь-якої людини і можуть відбуватися на різних етапах життя; але ці стани душі, що гнітять людську психіку, можуть минути або поліпшитися лише шляхом віднаходження адекватного емоційного балансу або шляхом здійснення відповідної діяльності, яка відволікає від гнітючих думок і стану.

Таким чином, великий румунський філософ, знайшовши розраду у письменництві, зрештою залишив людству надзвичайно цінний літературний доробок, зміст філософських творів якого стосується світу і зла в цьому всесвіті, культури та ідентичності його власного народу, а також його власних проявів, зумовлених повсякденним життям і навколишнім середовищем, і, нарешті, особистої долі, перенесеної в автобіографічні мемуари. Незважаючи на все, творчість великого румунського філософа Еміля Чорана є всесвітнім шедевром, а основною рисою його особистості є разуючий чистий розум. Еміль Чоран присвятив своїй літературній діяльності 60 років, і завдяки його зацікавленням, що охоплювали стани і процеси життєвого розчарування, а також негативні явища, було створено цей філософський доробок, що став знаковим для світової культури.

Замість висновків. Як видатний філософ і письменник Еміль Чоран добре відомий у світовій культурі, його творчість відображає пряму взаємозалежність з життєвими процесами особистості, аспектами, які було висвітлено через теми про значення людської історії, первородний гріх, неприйняття віри як системи координат існування, одержимість свідомості, небезпеки, що виникають опосередковано через посередництво негативних рис, прихисток втіхи (французький прихисток) як форма соціального захисту через філософію життєвого досвіду, невблаганні наслідки для ідентичності й культурного розвитку людини та її суспільства, а також багато інших. Викладення, зроблені в роботі Чорана, особливо ті, що стосуються етики, метафізики, естетики й людського духу, вивчаються численними літературними критиками та філософами в Румунії та за її межами. У цьому сенсі ми згадуємо їхні рецензії, статті, дослідження та монографії, написані румунською і багатьма іноземними мовами, відповідну літературну критику, що стосується як творів, опублікованих у Румунії румунською мовою, так і тих, що були видані французькою мовою після переїзду філософа до Франції.

Як про важливого філософа світової культури згадки про Еміля Чорана присутні в численних енциклопедіях Великої Британії, США, Франції, Італії,

Німеччини, Португалії тощо, а також, звісно, у Румунії, відповідно, його твори присутні у відомих бібліотеках світу. Філософська творчість Еміля Чорана з великим інтересом вивчається й оцінюється літературними критиками, філософами, письменниками, викладачами, акторами з усього світу [27].

Іронія долі полягала в тому, що Еміль Чоран став відомим саме завдяки використанню французької мови, обмеження якої він відкидав у молодості. Якщо французька мова вгамувала його надмірності й дала йому секрет форми і формулювання, то його румунські корені забезпечили енергію, яка надавала його творчості блиск геніальності. На пенсії він жив у Латинському кварталі в Парижі, звідки не виходив, уникаючи публічності; натомість він культивував дар спілкування зі своїми численними друзями (Мірча Еліаде, Ежен Йонеско, Поль Селан, Барбу Фундояну, Семюел Беккет та ін.); він підтримував переписку, проявивши себе як видатний епістолярний автор... «Le Centre National du Livre» в Парижі щорічно присуджує стипендію на честь Чорана; у Парижі, Бухаресті, Сібіу, Клужі, Рашинарі є вулиці, названі на його честь; він був помертньо оголошений членом Румунської академії.

Еміль Чоран був складним мислителем, захопленим історією, яку він добре знав завдяки своєму обширному читанню, а особливо завдяки авторам і мемуаристам періодів занепаду, звідки й походять гностичні та антимодерністські роздуми, дещо в дусі Шпенглера, про долю людини і цивілізації: доки людина зберігала зв'язок зі своїми витоками і не відчужувалася, вона чинила опір. Сьогодні вона стоїть на межі самознищення через самооб'єктивізацію, нестримне виробництво і відтворення, надмірний самоаналіз, прозорість і тріумф штучного [28, с. 48]... Попередження Чорана здається пророцтвом, яке робить румунського мислителя присутнім у вічності, у світовій культурі.

REFERENCES

1. Cioran, E. (1996). *Conversations with Cioran*. Bucharest: Humanitas Publishing House.
2. Cioran, E. (1997). *On God, Anthology, selection of texts by Aurel Cioran*. Bucharest: Humanitas Publishing House.
3. Cioran, E. (1990). *Tears and Saints*. Bucharest: Humanitas Publishing House.
4. Pohoată, G. (2011). Emil Cioran – The Nihilist Thinking of God. *Cogito*, 3, 5–11.
5. Călinescu, G. (1989). *The History of Romanian Literature from its Origins to the Present*. Bucharest: Minerva Publishing House.
6. Documentation – Cerasela Bădiță, editor: Liviu Tatu, online editor: Irina Giurgiu. www.agerpres.ro/ [in Romanian].
7. Nietzsche, F. (2013). *Ecce Homo*. Bucharest: Humanitas Publishing House.
8. *The Dictionary of Romanian Writers* (1995). Bucharest: The Romanian Cultural Foundation Publishing House.

9. The General Dictionary of Romanian Literature (2004). The Encyclopaedic Universe Publishing House.
10. Cioran, E. (2017). On the Inconvenience of Being Born. Bucharest: Humanitas Publishing House.
11. Cioran, E. (2019). About France. Bucharest: Humanitas Publishing House.
12. Spengler, O. (1996). The Decline of the West. Bucharest: Beladi Publishing House.
13. Cioran, E. (1993). The Transfiguration of Romania. Bucharest: Humanitas Publishing House.
14. Pohoată, G. E. (2018). Cioran or Consciousness as Fatality. *Philosophy and Consciousness with the Romanians*. Bucharest.
15. Liiceanu, G. (1995). The Apocalypse According to Cioran. Humanitas Publishing House.
16. Pohoată, G. (2011). Emil Cioran or the Drama of a Romanian Conscience. *Cogito, Vol. 3(4), 15–19*.
17. Spinoza, B. VI. (1986). On the Freedom of the Intellect. The Ethics. Bucharest.
18. Cioran, E. (1994). Syllogisms of Bitterness. Bucharest: Humanitas Publishing House.
19. Sandu, S. (2014). Emil Cioran sau Capcanele lecturii. *Voci – autentice românești*. URL: <https://www.voci.ro/emil-cioran-sau-capcanele-lecturii/> (date of access: 21.12.2025) [in Romanian].
20. Cioran, E. (1990). On the Heights of Despair. Bucharest: Humanitas Publishing House.
21. Cioran, E. (1995). Letters to Home. Bucharest: Humanitas Publishing House.
22. Cioran, E. (1995). The Evil God. Bucharest: Humanitas Publishing House.
23. Cioran, E. (1994). Confessions and Anathemas. Bucharest: Humanitas Publishing House.
24. Cioran, E. (1996). A Short History of Decay. Bucharest: Humanitas Publishing House.
25. Bădiliță, C. (1997). The Gordian Knot. Bucharest : Humanitas Publishing House.
26. Cioran, E. (1992). The Temptation to Exist. Bucharest: Humanitas Publishing House.
27. Martea, G. (2021). Emil Cioran în critica universală (I). *Actualitatea literară*. URL: <https://actualitatealiterara.ro/emil-cioran-in-critica-universala-i/> (date of access: 21.12.2025) [in Romanian].
28. Cioran, E. (1997). History and Utopia. Bucharest: Humanitas Publishing House.

Pohoată Gabriela, Prof., PhD. Hab., Dimitrie Cantemir Christian University,
Bucharest, Romania

THE RECEPTION OF EMIL CIORAN IN THE WORLD CULTURE, AFTER 30 YEARS OF POSTERITY

The present text is intended to be a tribute to the Romanian thinker and writer Emil Cioran, on the occasion of his 30th anniversary of posterity. A Romanian thinker by origin,

born and educated in Romania, Emil Cioran chose to complete his education and work in France. Thus, Cioran presents himself as a homo duplex, belonging to both cultures, although he wanted to be a metaphysical stateless person. It can be appreciated that Emil Cioran was a universal spirit, through his vision of existence «the skeptic on duty of a declining world, not a philosopher», as he called himself, in his work addressing themes such as the contingency of the human being, the original sin, the end of civilization, the tragic meaning of history, the role of life and death, the refusal of consolation through religious faith. What we aim to highlight in this article is the fact that although he wrote perfectly in French, he thought and lived in the homeland of the Romanian language. Romanian culture was the foundation of his being. Although he was considered the greatest French philosopher alive, he remained a Romanian citizen until his death, according to his birthright. Due to the fact that he was not a French citizen, today all the world dictionaries write the Romanian nationality under Emil Cioran's heading. His work is integrated into the universal culture, both through its problematic, and especially through the depth and originality of his ideas, whose influence continues to echo throughout the world.

Keywords: culture, education, work, language, Romanian citizen, stateless person.

